

Négyesi Lajos

DRASKOVICH MÁRIA EUZÉBIA, ZRÍNYI MIKLÓS ELSŐ FELESÉGÉNEK FELTÉTELEZETT ÁBRÁZOLÁSA A „SYRENA”-KÖTET DÍSZCÍMLAPJÁN

Zrínyi (VII.) Miklós, a költő és hadvezér életművének egyik legjelentősebb darabja az 1651-ben megjelent verseskötete, amely tartalmazza a Szigetvár ostromának történetét feldolgozó eposzt és az addig írt verseinek gyűjteményét. Az *Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklós* címet viselő könyv Kosmerovi Máté bécsi nyomdájában készült. A szöveges címlappal szemben metszetet láthatunk, amelyen páncélt viselő férfialak hajózik vitorlás csónakban a nyugodt tengeren. Kedvező szél dagasztja vitorláját, mellette a tengerben két sellő lebeg. Az egyikük a mereven előre tekintő hajóst nézi és kagylót nyújt felé, a másik az olvasó felé fordulva a baljában tartott kezükörben nézi magát, miközben fészülködik. Az árbócra szalag tekeredik, amelyen a költő jelmondata – *Sors bona nihil aliud!* – olvasható. A vitorla szintén feliratot hordoz – *Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklos* –, amely megegyezik a szöveges címlapon szereplő címmel.

Elsőként Király György¹ feltételezte, hogy Zrínyi önmagát nevezi szirénnek, így a cím jelentése: Gróf Zrínyi Miklós, a költő. Ez a megállapítás később azzal egészült ki, hogy Zrínyi azért nevezi önmagát az Adria szirénjének, mivel kedvelt itáliai poétáját, Marinót a Tirrén tenger szirénjének hívták.²

Nagy Levente *Címlapmetszet és ambivalencia a horvát és a magyar Syrena-kötetben* című tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy valójában sehol sem használják az itáliai költőre ezt a kifejezést, azonban Francesco Ellio milánói lírikus 1612-ben „a Tirrén tenger szirénje” (*La Sirena del mar Tirreno*) címmel írt egy ódát Florindához, amely 1618-ban nyomtatásban is megjelent. Florinda

¹ KIRÁLY 1920.

² BENE 2020: 719.

nem más, mint Virginia Ramponi Andreini színésznő, aki ezen a művésznéven játszott férje, Giambattista Andreini Compagnia dei Fedeli nevű társulatában, amely 1608-ban a mantovai Vincenzo Gonzaga herceg udvari színtársulata volt. Virginia Ramponi énekelt Monteverdi operájában Arianna címszerepét 1608. május 28-án, olyan sikerrel, hogy később Marino is méltatta egyik költeményében az Arianna szerepét játszó Florindát.³ Mint azt a fenti gondolatmenet mutatja, a szirén a kor szimbolikájában azzal együtt, hogy az igéző hang birtokosa, rendszerint nőnemű.

Amennyiben mégis Zrínyi Miklóst szeretnénk azonosítani a címben szereplő szirénnel, magyarázatot kellene találni arra is, hogy a *Syrena*-kötet horvát fordítását és kiadását jegyző Zrínyi Péter szintén az *Adriai tengernek syrenaja* (*Adrianskoga mora Syrena*) címet használja, tehát ebben az esetben ő lenne az Adria szirénje. A magam részéről célszerűbbnek tartom elfogadni, hogy a vitorla felirata a kötet címét és szerzőjének nevét tartalmazza.

A díszcímlap képe évtizedek óta zavarba hozza a kutatókat, amikor megpróbálják feltárni a kapcsolatot a kötet szövege és az ábrázolt jelenet között. Zrínyi az olvasóhoz írott soraiban szinte csak a dédapja hősi küzdelmét bemutató eposzról ír. Ennek megfelelően jogosan várhatná el az olvasó, hogy a szigetvári harc részlete szerepeljen illusztrációként, azonban látszólag kapcsolat nélküli tengeri jelenetet láthatunk. Az eposz XIV. fejezetének kezdő verszakaiban – amelyek tartalmilag nem képezik részét a történetnek – Zrínyi saját életének egy időszakára utal a tengeri utazás metaforájába rejtve, de csak a hajóútról ír, szirénekről (sellókról) nem tesz említést. Persze tekinthetnénk őket a tengeri jelenet egyszerű kellékeinek, azonban a címben szereplő szirén hangsúlyossá teszi jelenlétüket. Összességében elég rejtélyesnek tűnik, hogy Zrínyi életművének címlapján látszólag nem odaillő kép szerepel. Felmerült az a gondolat is, hogy a metszetet a szerzőtől függetlenül a nyomda rendelte, azonban ezt éppen a tartalmi kapcsolat hiánya cáfolja. Ha a nyomdász rendelt volna illusztrációt, akkor azon nagy valószínűséggel a költő vagy a Szigetvárat védő dédapa szerepelne. Ezt a logikus megoldást követi a horvát nyelvű kötet, ahol Zrínyi Péter képét láthatjuk az eposz előtt, a második fejezet kétharmadánál pedig a dédapát.

A díszcímlapon szereplő jelenetet tekinthetnénk barokkos idillnek, a kötet egyszerű díszítőelemének, pusztán illusztrációnak, amely a cím hangulatát

³ NAGY 2018.

adja vissza. A cím lehetne *Dalmáciai költemények* is.⁴ Az, hogy mégis bonyolult jelképrendszert, a képekbe rejtett üzenetet keresünk, sokkal inkább Zrínyi személyének köszönhető. A 17. század viszonyai között különleges jelentősége volt, ha egy főrangú személy, az ország egyik főméltóságának viselője saját írásait tartalmazó kötetet adott ki saját neve alatt. A nyomtatott könyv önmagában különleges értéket képviselt, amit csak növelt a tartalma. Csak az elit engedhette meg magának a könyvgyűjtést, és ezzel együtt annak a lehetőségét, hogy a nyomtatásban megörökített tudás birtokosa és felhasználója legyen. Kevesen rendelkeztek azzal az igénnyel, hogy a mindennapokban bármikor hozzáférjenek a világ szellemi kincsének egy részéhez. A könyvvel együtt szerzője is része lett tulajdonosa életének, hiszen bármikor elérhetően jelen voltak a gondolatai. A *Syrena*-kötet tulajdonosai Zrínyi személyiségének egy részét is megkapták. Ennek megfelelően a könyv címe és a címlapon szereplő illusztráció is meghatározó szerepet kapott, és a szerző személyiségének részét képezi. A grafikus jelképek évszázadok óta részét képezik az emberi kultúrának, azonban a barokk különösen fogékony volt a szimbolikus képi elemek kompozícióira, amelyek kódolt tartalma csak a megfelelő műveltséggel rendelkezők számára volt érthető. A címlap képe Zrínyi gondolatvilágának terméke, amely jelképrendszerével a szerző üzenetét hordozza.

A cím és a címlap képe tehát Zrínyi kódolt üzenete, amelynek egyes elemeire a szövegben is történik utalás. A szirén alakja két versében bukkan fel. Az *I. Idilium* 33. versszakában a szerelem okozta szenvedés példája a szirén keserves éneke.⁵ A verselő szirénben akár Zrínyit, a költőt is felismerhetnénk, azonban a szöveggörnyezet alapján inkább csak a tengeri lények egyike, aki képes szerelmet érezni, miként a halak, a bálnák, a cetek és a delfinek. A *II. Idilium* 12. versszakában azonban viszonzatlan szerelmének alanyát hasonlítja kegyetlen szirénhez,⁶ aki nem volt más, mint szerelmes verseinek Violája, Euzébia. A gyászoló költő könyvének címével fiatalon meghalt feleségének, az ő szirénjének állított emléket. Az Adriai-tenger szirénje maga Draskovich Mária Euzébia.

A *Syrena*-kötet Az olvasónak címet viselő bevezetője azt sugallja, hogy Zrínyi a szigetvári dédapa eposzát önálló kötetben akarta megjelentetni. Ennek ellenére a

⁴ BENE 2020: 700.

⁵ „Mely szépen éneköl tengeri Sirenes! Ű szép gyöngye verse oly igen keserves” ZRÍNYI 1651: A3v.

⁶ „Nem használ szép versem s utánnad járásom; Kegyetlen Sirena, nézheted sírásom” ZRÍNYI 1651: B3v.

végleges változatban helyet kaptak Euzébiához írott szerelmes versei és 1650-ben bekövetkezett halála feletti gyászáat tükröző siratóversei.

Ezzel Zrínyi megváltoztatta a kötet eredeti koncepcióját, azzal a céllal, hogy Euzébiának is emléket állítson. A gyász idején valószínűleg félretette az eposz kiadásának ügyét, és igyekezett a maga módján feldolgozni a fájdalmat. A gyógyírt a költészet és talán a zene jelentette. Bene Sándor a siratók közül az *Orpheusz*-verset emeli ki mint jelentős alkotást. Én ezzel szemben inkább Kovács Sándor Iván véleményéhez csatlakozva az *Arianna sirása* című versére hívnám fel a figyelmet.⁷ Míg Orfeusz történetével a gyászoló Zrínyi könnyen azonosulhatott, hiszen mindketten költők voltak, és kedvesük korai halálát mérge okozta, Ariadné története nem kínál ilyen egyértelmű párhuzamot. Az eredeti történet szerint Minósz krétai király parancsára Athénból minden kilencedik évben hét ifjút és hét szüzet kellett elküldeni, akiket feláldoztak a labirintusban lakó szörnyetegnek, a Minótaurosznak. Thészeusz önként jelentkezett az áldozatok csoportjába, és elhatározta, hogy megöli a szörnyeteket, ezzel megszabadítva népét a kegyetlen kötelezettségtől. Amikor az athéniak megérkeztek Krétára, Ariadné királylány szerelemre gyúlt Thészeusz iránt, aki látszólag viszonzta érzelmeit. A lány Daidalosz mester tanácsára gombolyagot adott a fiúnak, és elmondta neki a labirintus titkát. Thészeusz megölte a Minótaurosz, és a megszabadított athéniak csapatával elhajózott. Ariadné, elárulva apját és hazáját, szerelmével tartott. Útközben megálltak Naxosz szigetén, és a két szerelmes egy sátorban éjszakázott a parton. Másnap reggel Thészeusz elszökött az alvó lány mellől, és társaival elhagyta a szigetet. Amikor Ariadné felkelt, már csak a távolodó hajót látta, fedélzetén hűtlen kedvesével. Ariadné az elhagyott szerelmes példája lett, de ez nem indokolta volna, hogy Zrínyi siratóversének témája legyen. A szigeten magára maradt, csalódott szerelmes lány és hűtlen kedvesének története nem jelent közvetlen párhuzamot a szeretett feleségét gyászoló Zrínyi Miklós élethelyzetével. Az, hogy mégis azzá lett, nem a mitológiának, hanem Claudio Monteverdinek köszönhető, aki Vincenzo Gonzaga mantovai herceg udvari muzsikusként 1607 októberében megbízást kapott, hogy Ottavio Rinuccini Ariadné történetét feldolgozó színművéből operát írjon. Monteverdinek ez volt a második operája. Az első Orfeusz történetéből 1606-ban írta, amikor felesége, Claudia Cattaneo Monteverdi súlyosan megbetegedett. 1607. február 24-én mutatták be

⁷ KOVÁCS 1983: 54–55.

a darabot, és felesége szeptember 10-én halt meg. Szeretett hitvesének gyász-híre után alig egy hónappal kapott megbízást az Ariadné történetét bemutató opera megírására. A címszerepet tanítványának, a házában családtagként élő ifjú szopránnak, Caterina Martinellinek szánta, de a sors ismét közbeszólt. A következő év márciusában Caterina himlőben meghalt.⁸ Az eredeti operából csak a *Lamento d'Arianna* (Ariadné sírása) ária maradt fenn, amelyben Ariadné kedvese elvesztésén kesereg. Tim Carter feltételezi, hogy Caterina halálakor már kész volt az opera, és Monteverdi saját gyászának fájdalmát írta le az áriában, amelyet a bemutató előtt beillesztett a darabba.⁹

A kiváló zeneszerző érzékeny lélekkel felismerte, hogy az Ariadné történetében szereplő hűtlen elhagyás motívuma a megözvegyült kedvesre is érvényes, aki egyik nap még boldogan él szerelmese oldalán, a másik pillanatban már csak fájdalmas hiányát siratja. A halál miatt megszakadt szerelem hasonló Ariadné történetének tragédiájához, hiszen a lány a szigeten maradt, miközben a szeretett férfi elhajózott a tengeren, ahova nem tudta követni. A *Lamento d'Arianna* a kor egyik legnépszerűbb zeneműve lett, és még istentiszteleteken is előadták, ahol a kesergő Ariadné a fiát sirató Szűzanyát jelképezte.

ÍZISZ ISTENNŐ ALAKJA VITTORIO SIRI „IL MERCURIO” CÍMŰ TÖRTÉNETI MŰVÉNEK CÍMLAPJÁN

Már Széchy Károly felismerte, hogy a díszcímlap képe nem önálló alkotás, hanem a mintája Vittorio Siri *Il Mercurio* című történeti művének címlapja, amelynek egy példánya a Zrínyi-könyvtárban is megtalálható volt. Giacomo Piccini velencei rézmetsző képén a szárnyas kalapot és sarut viselő Merkúr, az istenek hírnöke egyárbócos vitorlásan utazik a viharos tengeren. Jobbjában a *caduceust*, a kígyós szárnyas botot tartja, bal kezével a hajót kormányozza. A fedélzetén, az árbóc tövében nőalak ül és tükröt tart Merkúr elé. A hajó mellett Tritón kagylókürtöt fúj, mellette egy sellő valószínűleg gyöngykagylót nyújt Merkúr felé. Az árbócra szalag csavarodik, amelyen a *Nec errat nec horret* (nem téved, nem retten) felirat olvasható. A vitorlán a kötet címe és a szerző neve szerepel (1.1. kép).

⁸ CARTER 2002: 204.

⁹ CARTER 2017: 366/1. lj.

1.1. kép. Az *Il Mercurio II.* kötetének címlapja

Forrás: SIRI 1647

A tükröt tartó nőalakban Kiss Farkas Gábor az igazság istennőjét, Veritast véli felismerni, akinek tükre megmutatja az igazságot. Nagy Levente vitatja, hogy a tükör az igazság szimbóluma lenne. Felhívja a figyelmet Margarita Sveštarov Šimat megállapítására, amely szerint a tükröt tartó nőalak napfényes fejdísz visel, amely az észszerű és áldott lélek (*Anima ragionevole e beata*) attribútuma.¹⁰ A napot formázó fejdísz jelentőségének felismerése fontos elem a kép szimbolikus tartalmának megfejtésében, azonban szükséges figyelembe vennünk azt is, hogy az észszerű és áldott lelket megszemélyesítő nőalak szárnyakat visel, és a nap (vagy inkább csillag) nem a fejdísz, mivel felette lebeg.

Siri könyvsorozatának többi darabját is címlapkép díszíti, amelyek állandó szereplője Mercurius és a nőalak, aki a nap jelképét a homlokán viseli, vagy a kezében tartja¹¹ (1.2–1.6. kép). Ezenkívül más attribútumokat is birtokol. A tükör, a pálmaág és a kancsó arra utal, hogy személyében Íziszt kell tisztelnünk, aki az istennők között homlokán a nap (vagy hold) korongját viseli.¹² Tisztelete az ősi Egyiptomból indult, és a hellén világban a tengeri hajózáshoz kapcsolódott a misztériuma. Apuleius részletesen leírta a tiszteletére rendezett felvonulást, ahol megjelentek az istennő attribútumai is.

„Büszkén vitték a különféle jelvényeket: egyesek hátrafelé fordított csillogó *tükrökkel* szembe mutatták az istennőnek a nyomában haladó kíséretet; némelyek *elefántcsont-fésűt* vittek s úgy hajlítgatták karjukat és mozgatták a kezük fejét, mintha fésülnék-csinosítanak az istennő haját, mások mindenféle illatszerrel és cseppenként kiöntött drága-finom balzsammal hintették végig az utcákat [...] A vallás legfőbb papjai pedig mellükön övvel szorosra fogott, földigérő hófehér lenruhában vitték a mindenható istenek büszke jelvényeit. Az első fényes lánggal égő lámpát emelt; nem olyasmi volt ez, mint a mieink, amelyek esti lakomáinkat beragyogják, hanem afféle aranycsésze, amelynek bő száján szélesebb lángocska lobogott. A második épp úgy volt öltözve, mint az első, de mind a két kezében egy-egy kis oltárt vitt, az úgynevezett Segedelmeket; ezek sajátos nevüket a nagyhatalmú istennő segítő gondviseléséről kapták. A harmadik arannyal finoman befuttatott *pálmalevelet* s a *szárnyas Mercurius-botot* vitte. A negyedik

¹⁰ BENE 2020: 715.

¹¹ Egy pannóniai ábrázoláson szintén a napot kezében tartva tűnik fel. B. THOMAS 1968.

¹² Homloka fölött középpüti körlap szórja ragyogó fényét mint tükör, vagy inkább mint a Hold jelképe; jobbról-balról vonagló vipérák barázdái fogják közre, búzakalászkok merednek föléje. APULEIUS 1959: 119.

1.2. kép. Az Il Mercurio IV. kötetének címlapja

Forrás: SIRI 1655

az igazságosság jelvényét emelte magasra: nagyjából faragott nyitott tenyerű bal kéz volt ez, amellyel veleszületett az esetlenség, nincs benne semmi ügyesség, semmi rugalmasság, s éppen ezért alkalmasabbnak látszott az igazságosság jelképezésére, mint a jobb; ugyancsak ez vitt egy mell-formára gömbölyített kis arany edényt, amelyből tejet áldozott. Az ötödik babérágakkal teli aranykosarat vitt, az utolsó pedig *korsót*.¹³

Siri könyvein két alkalommal gömbön ül, vagy arra támaszkodik. Ez szintén utalás Íziszre, mivel személye a római mitológiában összeolvadt Fortunával. Ízisz-Fortuna alakja a pannoniai római kori leletanyagban is felbukkan.¹⁴

Az egyiptomi hitvilágban az istennő férje Ozirisz volt, azonban a hellén hitvilágban már Hermészt találjuk az oldalán, akit később Merkúrként ismertek. Piccini képen kedélyes családi jelenetnek lehetünk tanúi, ugyanis Ízisz az általa uralt tengeren, a tengeri lények hódolata közben utaztatja társát a bárkáján, aki nemcsak az istenek hírnöke, hanem Hermész Triszmegisztoszként a titkos tudás birtokosa. A tükör Ízisz attribútuma, miként a szárnyas bot is eredetileg hozzá kötődött, majd később Merkúrra származott.

Az *Il Mercurio overo historia de correnti tempi* címmel megjelent könyvsorozatában Vittorio Siri az egykorú „újságírás” technikáját igyekezett történetírássá fejleszteni, és saját korának eseményeit megírni, minél részletesebben, minél több eredeti dokumentumot és okmányt felhasználva. Részletesen előadja az események rendjét, azok okait, motívumait, a dokumentumok közlésével pedig az olvasók közvetlenül az eredeti forrásból szereznek információkat. Az események leírása helyett inkább a politikai intimitásokat, a fejedelmek rejtett szándékait igyekszik feltárni. Az allegorikus jelenet erre utal, hiszen a Sirit megszemélyesítő Mercurius-Hermész a hermetikus tanok ismerőjeként, Ízisz bárkáját kormányozva halad célja felé, hogy megismertesse az arra méltókat a politikai történések hátterében rejtőző valós mozgatóerőkkel.

Zrínyi nagy tisztelője volt Sirinek, és valószínűleg példát jelentett számára a dédapa történetének megírásánál. Szigetvár 1566-os ostromáról több leírás és történet élt a köztudatban, amire utal is az eposz előszavában:

¹³ APULEIUS 1959: 121–122.

¹⁴ B. THOMAS 1970: 551–552.

1.3. kép. Az Il Mercurio XI. kötetének címlapja

Forrás: SIRI 1670

1.5. kép. Az Il Mercurio XIV. kötetének címlapja

Forrás: SIRI 1682

1.6. kép. Az *Il Mercurio III.* kötetének címlapja

Forrás: SIRI 1652

„Zrini Miklós kezének tulajdonítottam Szulimán halálát: horvát és olasz cronikábul tanultam, az törökök magok is így beszélik és vallják. Hogy Istvánfi és Sambucus másképpen írja, oka az, hogy nem úgy nézték az magános való dolgoknak keresését, mint az országos dolognak historia-folyását. Akarmint volt, ott veszett Szulimán császár, az bizonyos.”

Eposzában a szigetvári ostrom valódi történetét szerette volna megírni, amit jól kifejez rövid fohásza az eposz 1. énekének 5. versszaka élén: „Adj pennámnak erőt, úgy írassak mint volt”.

Zrínyi felismerte az *Il Mercurio* címlapjának allegóriáját. Hasonlóan Sirihez, a szigetvári ostrom titkos történetét akarta megírni, feltárva még az isteni szándékot is. Valószínűleg a címlapot eredetileg az eposz önálló kötetben való kiadásához választotta, ahol az eredeti kompozíció üzenete illeszkedett volna a dédapa történetét megíró költő elhivatottságához. Felesége korai halála azonban sokkhatásként érte Zrínyit. A gyász fájdalma újabb verseket ihletett, és végül azt a gondolatot, hogy az örökkévalóságnak szóló művével állítson emléket feleségének. Az akkor már kész könyv struktúráját változtatta meg a szerelmes és siratóversek beillesztésével. A cím önmagában Euzébia emlékét őrzi, de az eredetileg tervezett díscímlapot is ennek megfelelően átkomponálta. Magányos hajós lett, aki a szelek játékára, a szerencsére bízva, hogy elérje-e célját. A mintául vett metszethez hasonlóan Euzébia Ízisz alakjában jelenhetett volna meg, de a címet egyértelműbben kifejezve a hajó mellett lebegő, fészülködő sellő/szirén lett. A magát tükörben néző, fészülködő nőalak a szépség és a hiúság jelképe, azonban azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Ízisz attribútumai között is ott van a fészű és a tükör.

A MAGÁNYOS HAJÓS

Zrínyi könyvén magányos hajóst láthatunk, aki nyugodt tengeren, jó széllel vitorlázik célja felé. Zrínyi könyvtárának emblémákkal foglalkozó művei között szerepel 313-as folyószámon Gabriel Rollenhagen *Nucleus emblematum selectissimorum* című műve.¹⁵ A 13. jelképe egy magányos hajós, aki jó széllel vitorlázik célja felé, miközben az evezőt is húzza (1.7. kép). A jelkép lényege, hogy az

¹⁵ ROLLENHAGEN 1611; vö. KLANICZAY 1991: 283–284.

1.7. kép. A 13. jelkép
Forrás: ROLLENHAGEN 1611

életben való előrejutásban fontos szerepet játszik a fáradtságos munka, amelyet az evezés jelent, de sokat segít a jó szerencse, amelyet a vitorlát dagasztó szél jelenít meg. A kép nemcsak a kötet címlapján, hanem a *Vitéz hadnagy* ötödik és hatodik *discurzusában* is megjelenik:

„[N]incs a kormányos mester hatalmában jó és kellemetes szeleket a maga hajójának segítségére előhozni, vagyon mindazonáltal az ő hatalmában azokkal élni, meddig tartanak, és ameddig fújnak, hasznokat venni. Azok közül tehát, a kik elfeledkeznek és csakhogy meg nem tébolyodnak az első szerencséjeknek szelleit, és megállapodnak, némelyek elcsudálkoznak, és mintegy elbámulnak azon, hogy olyan szerencsések voltak, és bejuthattak a portusban [kikötőbe] evezés nélkül. [...] Mert valamint nem áll a hajós ember hatalmában a szükséges szeleket előállítani és hozni, hanem azokkal akik magoktól jönnek, mesterséggel élni.”¹⁶

A szöveg egyértelműen bizonyítja, hogy a *discurzusok* idézett részleteit Rollenhagen 13. számú jelképe ihlette, tehát Zrínyi gondolatvilágában a szerencse megjelenése és működése a szeleknek kitett hajós képével volt azonos. A *Syrena*-kötet címlapjának hajója a szerencsére bízta magát, amit az árbócra tekeredő írásszalag jelmondata tesz egyértelművé. Rollenhagen és a címlap képen csak azt láthatjuk, hogy a hajó halad, azonban nem szerepel az utazás célpontja. Zrínyi az eposz XIV. énekében a kikötőt (*portus*) adja meg célpontként, amely az 5. *discurzus* szövegében is *portusként* szerepel. Ez is jelzi, hogy Rollenhagen hajós jelképe, a *Syrena*-kötet címlapja, az eposz XIV. énekének 3. versszaka és a *Vitéz hadnagy* 5. és 6. *discurzusa* Zrínyi szerencséről vallott nézetének elemeit jeleníti meg.

A hajót irányító kormányos szerepe több életbölcsségben is felbukkan. A Bibliában annak a példázata, hogy méretre kicsiny dolgok nagy és erős rendszerekre is képesek hatással lenni: „Lám, a hajókat is, bármilyen nagyok, bármilyen erős szelek hajtják is őket, a kis kormány oda irányítja, ahova a kormányos akarja.”¹⁷

Maurikiosz bizánci császár hadtudományi munkájában a katonai elmélet fontossága mellett érvel a következő hasonlat: „Ahogy a hajó nem tudja átszelni a tengert kormányos nélkül, úgy az ellenséget sem lehet legyőzni

¹⁶ MARKÓ 1939: 114, 120.

¹⁷ Jak 3:4 (Szent István Társulati Biblia).

taktika és stratégia nélkül.”¹⁸ A képzett hadvezér és a körülmények hatását is a hajó kormányosáról szóló megállapítással szemlélteti: „Ahogy a hajó kormányosával, – még ha a legjobbak közül is való, mit sem ér a tudása, ha rossz a széljárás, de ha jó a szél, tudását is latba vetve nem okoz neki gondot a hajó sebességének megkettőzése.”¹⁹

Siri címlapján, a címnek megfelelően, a hangsúly Mercuriuson van. A képen szereplő összes alak, a hajóba kapaszkodó sellő, Triton és a tükröt tartó nőalak is felé fordul. Mercurius a tükörben nézi magát, és a tükör is őt magát mutatja, így ténylegesen még Mercurius is Mercuriusra néz. Ezzel szemben a *Syrena*-kötet címlapján a hajóban ülő páncélos alak előre néz, egy távoli, a képen nem ábrázolt célpont felé. A hajóba kapaszkodó sellő, a Siri címlapján ábrázolttal megegyező testhelyzetben, a hajóban ülő alakot nézi. A fésülködő sellő azonban a hajóban utazó páncélos vitéznek háttal, teljes testével az olvasó felé fordulva a kezében tartott tükörben nézi magát. A képen szereplő alakok helyzete és elrendezése két önálló gondolati egységet jelenít meg. A hajó utasa csak akkor lehetne főszereplő, ha mindkét sellő feléje nézne. A fésülködő sellő pedig akkor, ha a másik két szereplő őt nézné, vagy kisebbnek ábrázolva a háttérrel adó tengeri táj része lenne.

A tengeren hajózó páncélos vitéz és a két sellő Odüsszeusz történetét idézi fel, akit hazafelé vezető útján Kalüpszó nimfa és Kirké istennő próbált megtartóztatni. Kalüpszó nevében a kagyló rejtőzik, így a hajóba kapaszkodó, kezében kagylót tartó sellő őt ábrázolhatja. Annak ellenére, hogy Odüsszeusz nem szerepel a *Syrena*-kötetben, mégis érezhetően jelen volt Zrínyi gondolataiban. Két siratóverse, az *Orpheus* és az *Arianna* Monteverdi operáiban is szerepel. 1640-ben mutatták be Velencében Claudio Monteverdi *Odüsszeusz hazatérése* című operáját. Ebben a homéroszi eposz utolsó részét dolgozza fel, amikor Odüsszeusz megérkezik Ithakába, és bosszút áll a palotáját elfoglaló élősködő kérőkön. Zrínyi könnyen azonosulhatott a leleményes ithakai hőssel, hiszen ő is a hazatérést tervezte a dédapa várába, Szigetvárra. A címlap magányos hajója a XIV. versszakban megénekelte csillagától vezetve halad Szigetvár felé, amelyet vissza kell szereznie az azt elfoglaló törököktől, az élősködő kérőktől. A hajóban ülő Zrínyi a hazatérő Odüsszeusz. A *Syrena*-kötetben felbukkanó utalások jelzik, hogy Zrínyi gondolatvilágában jelen volt Homérosz műve, hiszen az imitáció

¹⁸ MAURIKIOSZ 2022: 104.

¹⁹ MAURIKIOSZ 2022: 20.

szabályainak megfelelően mintát jelentett számára. A *Szigeti veszedelem* klasszikus eposzi karakterekkel van tele. Így lett a várvédő dédapa Hektor.

Hasonlóan Ariadnéhoz, a keresztény szimbolikában új jelentést kapott Odüsszeusz is. Az árbóchoz kötözött, szirének között hajózó ithakai hősből a keresztfán szenvedő Krisztust látták. A *Syrena*-kötetben a siratóverseket és az epigrammákat követő költeménye a *Feszületre* címet viseli és a szenvedő Krisztust jeleníti meg. Ezzel lett teljes Monteverdi operatémáinak megjelenítése, Zrínyi életének allegóriájaként.

A HORVÁT „SYRENA”-KÖTET CÍMLAPJA

Az 1651-es *Syrena*-kötet címlapja nehezen értelmezhető az 1660-ban megjelent horvát nyelvű kiadás címlapjának vizsgálata nélkül.²⁰ Zrínyi Miklós könyvét testvére, Zrínyi Péter ültette át horvát nyelvre, és az ő neve alatt jelent meg nyomtatásban. A kötet címlapján a Siri-féle kompozíció köszön vissza²¹ (1.8. kép). Magányos hajós a tengeren, körülötte a vízből kiemelkedő mitologikus lények. A páncélt viselő hajósban Zrínyi Pétert ismerhetjük fel, amit az árbóc csúcsán lobogó zászló felirata – *Vincere aut Mori* –, saját jelmondata tesz egyértelművé. A könyv címe a hajó vitorláján olvasható: *Adrianszkoga mora Syrena Groff Zrinszki Petar*. Lényegében a magyar nyelvű kötet címének (*Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklos*) fordítása, annyi változtatással, hogy bátyja helyett Zrínyi Péter szerepel szerzőként, ami mai szemmel kicsit furcsának tűnik, hiszen ez döntően Miklós könyvének fordítása, és nem önálló munka.

A magyar és a horvát kötet címlapjának hasonlósága és az, hogy az ábrázolásnak csak a XIV. fejezet első versszakaival van kapcsolata, arra utalhat, hogy a címlap nem a kötet belső tartalmát jeleníti meg, hanem a szerző életcélját. A hasonló ábrázolás a két testvér hasonló életcéljára utal, de a különbségek segítik a szimbólumok értelmezését. Az 1651-es címlapot a célja felé hajózó páncélos vitéz és a fészülő szirén uralja. A horvát kötet címlapjának jobb felső sarkában ott szerepel ez a kép. A vitorlán Zrínyi Miklós jelmondata olvasható, és itt látható az utazó célpontja is, egy magyar címeres zászlóval jelölt vár, amely valószínűleg a szigetvári várat jelképezi. A horvát címlap középpontjában

²⁰ A két címlap ikonográfiáját Knapp Éva vizsgálta: KNAPP 2017: 229.

²¹ *Adrianszkoga mora syrena* 1660.

1.8. kép. Zrínyi Péter könyvének címlapja
Forrás: ZRINSZKI 1660

Zrínyi Péter hajózik, de horvát címeres zászlóval jelölt erősség felé. Látszólag ő is magányos hajós, de nem holmi kis vitorlás csónakban ül, mint a bátyja, hanem két ágyúsoros hadihajóban. A tengerből három szirén, Poszeidón és Tritón a hullámokból kiemelkedve pálmaágot, jogart, kulcsot és két koronát nyújt felé. Hajója mellől azonban hiányzik Miklós két szirénje.

Az 1651-es címlap a maga egyszerűségével és jelképeivel inkább csak sugallja a megoldást. Ezzel szemben Péter semmit sem bíz a véletlenre. Szinte szájbarrágósan mondja ki, hogy címlapja, hasonlóan, mint bátyjáé, életcélját jeleníti meg. A fészülődő Euzébia sellőhöz és a kagylót tartó Kalüpszóhoz nincs köze, az Miklós történetéhez kapcsolódik. Mivel nála egyértelműen megjelenik a horvát címeres vár mint célpont, szükség lett Miklós céljának ábrázolására is, elkerülendő a félreértést, hogy azonos céljuk lenne. Ő erős hadihajó fedélzetén halad, miközben a mitológiai lények dicsőségét hirdetik és a hatalom jelvényeit nyújtják felé. Az ő célja horvát földön van, ahonnan irányította a család adriai kereskedelmét, amelynek bázisa Bukkari (Bakar) kikötője volt. Több hadihajóval rendelkezett, és rendszeresen részt vett a velenceiek oldalán tengeri összecsapásokban. Legnagyobb győzelmét 1654-ben aratta, amikor a Cattarói-öbölnél elfogott egy török gályát.²² 1660-ban, amikor Lipót császár Dalmáciába látogatott, Zrínyi Péter Djevin várában jelentkezett az uralkodónál tengerész kapitányi ruhában, 60 tengerésznek öltözött nemessel, és gazdagon feldíszített hajójával szállította át Triesztbe.²³

A kötet címlapja így lett Zrínyi Péter politikai programjának röplapja, amelyet a horvátra fordított verseket tartalmazó kötet legalizált. Ezt figyelembe véve teljesen érthető, hogy Péter miért hadihajóval halad célja felé. Az őt ismerők nem értették volna, hogy mit keres tengerész kapitány létre páncélba öltözve egy vitorlás ladikban. Neki erőt és hatalmat kellett mutatnia.

DRASKOVICH MÁRIA EUZÉBIA PORTRÉJA

A Zrínyi Miklós kötetének metszetes címlapján hajóban ülő, páncélt és sisakot viselő férfi markáns, bajszos profiljában Zrínyire ismerhetünk. Ez nem holmi véletlen egybeesés, hanem annak bizonyítéka, hogy a művész a megrendelő

²² VÉGH 2020: 815.

²³ MARGALITS 1897: 819–820.

1.9. kép. A Syrena-kötet címlapjának fésülködő sellője

Forrás: ZRÍNYI 1651

szándékának megfelelően, legjobb tehetsége szerint igyekezett ábrázolni a grófot. A fésülködő szirén arcvonásai szintén egyedi jelleget viselnek (1.9. kép). Ezt kiemeli, ha összevetjük a kagylót nyújtó szirénrel, aki a Piccini képén szereplő szirén mása. Ez a szirén barokkos nőalak, kerek arccal, telt keblekkel. Ezzel szemben a fésülködő szirén arca hosszúkás, kissé szögletes, hosszú keskeny ornyereggel és markáns szemöldökívvel. Keble nem telt, hanem inkább lányosan kisebb, kerek. Az ábrázolás furcsasága, hogy bal oldali melle kisebb, mint a másik, de összességében is kissé amorf az ábrázolt női felsőtest. Valószínűleg Subaricsnak nem jelentett volna gondot egy meztelen női alak megrajzolása, de ebben az esetben úgy tűnik, mintha zavarban lett volna a művész. A fésülködő szirén egyedi vonásait tekintve indokolt lehet arra gyanakodnunk, hogy Draskovich Mária Euzébia ábrázolásával állunk szemben. Azt a kérdést, hogy a fésülködő szirén valóban őt ábrázolja-e, csak egy másik, hiteles ábrázolással összevetve tudnánk eldönteni.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen jelentős hagyománya volt a névadó, költő és hadtudós (VII.) Zrínyi Miklós életművével kapcsolatos kutatásoknak. Ezt a hagyományt a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Ludovika-történeti Kutatóműhelye folytatja, számos magyar és idegen nyelvű publikációban mutatva be az eredményeket,²⁴ valamint kutatási céllal felkeresve a Zrínyihez köthető emlékhelyeket is. 2022 nyarán így látogattuk meg a trakostyáni várat, amely elsősorban a Draskovich családhoz kapcsolódik, azonban 1647–1651 között felesége révén Zrínyi Miklós volt a birtokosa. Látogatásunk elsődleges célja annak a kevésbé ismert Zrínyi-portrénak a megtekintése volt, amely a múzeum kiállításán látható. A vár termeit bejárva nagyszámú portrét láthattunk a Draskovich család tagjairól, ami felcsillantotta a reményét, hogy esetleg Zrínyi első feleségéről, Draskovich Mária Euzébiáról is fennmaradt egy festmény. Sajnos Trakostyánban nem akadtunk Euzébia portréjára.

A látogatás végén a múzeum boltjában megvásároltuk a vár történetét bemutató albumot, amelyben felfedeztük egy nagyméretű családfát ábrázoló festmény képét, ahol az ágakon kis medalionokban látható a családtagok arcképe.²⁵ Felidézve a kiállításon látottakat csak egy kisebb méretű, rajzos családfára emlékeztünk, a nagyobbra nem. Sajnos a könyvben szereplő kép felbontása nem tette lehetővé még annak megállapítását sem, hogy Euzébia egyáltalán

²⁴ A teljesség igénye nélkül néhány példa: ONDRÉK–PADÁNYI 2022; BARKÓCZY et al. 2012.

²⁵ KRZNAR 2007.

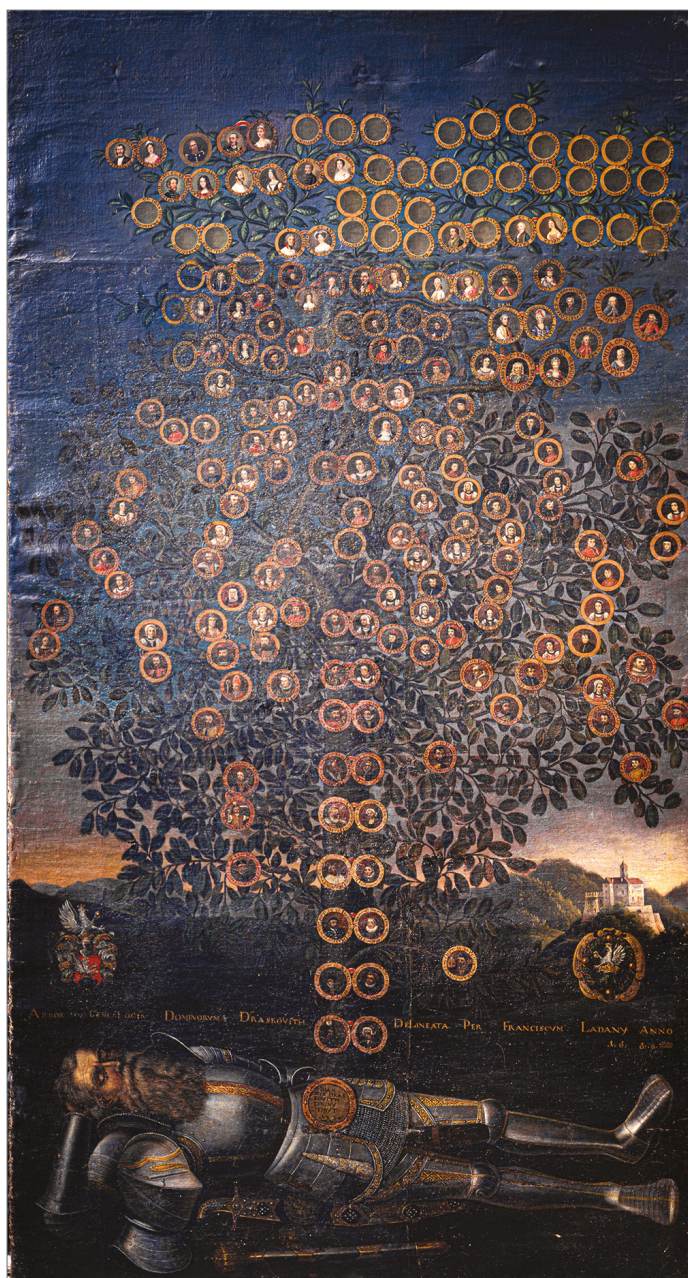
szerepel-e a családfán. (Azt is elképzelhetőnek tartottuk, hogy szándékosan lehagyták, mivel a család erősen sérelmezte, hogy a házasság miatt majdnem elvesztette a birtokot.)²⁶ Érdeklődő levelünkre a trakostyáni múzeum kurátora azt a választ adta, hogy gyűjteményükben nincs kép Zrínyi Miklós első feleségéről, és a képes családfa sem szerepel a kiállításon, ugyanis azt a zágrábi Horvát Állami Levéltárban őrzik.

Ennek megtekintésére beterveztünk egy zágrábi utat, de a Hadtudományi Doktori Iskola horvát hallgatója, a zágrábi Davor Ivkovic hadnagy közbenjárásával sikerült megszerezni egy nagyobb felbontású reprodukciót a családfáról. Ezen azután örömmel fedeztük fel nemcsak Euzébia, hanem Zrínyi Miklós miniatűr portréját is.

A Draskovich család „nagy családfája” (*Velika Genealogija*) jelenlegi állapotában 365 × 195 cm-es olajfestmény (1.10. kép). Az alsó részén található felirat szerint 1668-ban készült Ladányi Ferenc családtörténeti kutatásai alapján (*Arbor seu Genealogica Dominorum Draskovith DeLineata per Franciscum Ladany Anno 1668.*)²⁷ A kép alsó részén páncélos vitéz fekszik lehunyt szemmel, fejét a jobb kézfejen nyugtatva. Mellette láthatjuk sisakját, díszes szablyáját és buzogányát. Ő Draskovich János, a család ősapja, aki a derekán látható ovális keretben szereplő felirat szerint 1234-ben halt meg. A kép háttérét a trakostyáni vár és környéke adja, ami azért nagy jelentőségű, mivel az építményről ez a legkorábbi ábrázolás. A fa törzsétől jobbra és balra a Draskovich család címerét láthatjuk eltérő kivitelben. A családtagok képe a fa ágain elhelyezett 6 cm-es medalionokban látható, amelyek körül 1 cm-es okker színű keret tartalmazza a feliratokat. A család vér szerinti tagjai mellett a házastársak portréja is szerepel. Eredeti, 1668-as állapotában mérete még csak 295 × 195 cm volt, azonban idővel az újabb családtagokról készült képek kitöltötték a vásznat, és ezért láthatóan kibővítették felfelé. Az 1668-as állapot őrzi az első festőművész ecsetvonásait és stílusát, amelyet idővel más művészek egészítettek ki. A későbbi, 18. századi arcképek esetében jól azonosítható, hogy a trakostyáni vár családi képtárának portréi jelentették a mintát az elkészítésükhöz. Valószínűleg ezt az eljárást követte a 17. századi művész is. A képek kis mérete miatt felmerülhetne a gyanú, hogy az egyes személyekről inkább csak jelképes, mint hiteles portré készült, azonban néhány esetben más egykorú ábrázolás alapján a 17. századi szereplők megjelenítése is ellenőrizhető.

²⁶ BENE 2015.

²⁷ MANDUŠIĆ 2020.

1.10. kép. A Draskovich család „nagy családfája” (Velika Genealogija)
 Forrás: Davor Ivkovic felvétele

1.11. kép. Draskovich János és Thurzó Borbála képe a családfán

Forrás: Davor Ivkovic felvételének részlete

Az augsburgi Elias Wideman (1619–1652) 1646-ban Pozsonyban jelentette meg azt a metszetsorozatot, amely a Habsburg-ház leghűbb támaszainak számító 100 nemes portréját tartalmazta.²⁸ Az ebben szereplő néhány magyar nemes között felbukkan Zrínyi Miklós portréja is. 1652-ben újabb kötetet adott ki Bécsben a 100 legbefolyásosabb magyar nemest ábrázoló metszettel.²⁹ Ebben ismét viszontláthatjuk Zrínyi Miklóst, és szerepel a gyűjteményben a Draskovich család három tagja is.

Draskovich János (1603–1648) képe körül a következő felirat szerepel: IOANNES DRASKOVITH BANUS ET DEINDE PALATIN. 1640-től a báni, 1646-tól pedig a nádori tisztséget töltötte be. Wideman portréja 1648-ban, halála évében, 45 évesen ábrázolja. A családfán kicsit fiatalabban tűnik fel. Mellette láthatjuk felesége, Thurzó Borbála képét BARBARA THURZO UXOR körirattal, aki 1629. január 21-én ment nőül Draskovich III. Jánoshoz. Róla egy portré maradt fenn a trakostyáni gyűjteményben, amely feliratában Draskovich János feleségeként nevezi meg (1.13. kép), tehát nagy valószínűséggel 1648 előtt készülhetett. A családfa portréján lényegesen fiatalabbnak néz ki (1.11–1.13. kép).

Draskovich Miklós képénél a következő felirat szerepel: C NICOLA DRASKOVITH †1687. Mellette látható két felesége, Homonnai Drugeth Borbála, akit 1658-ban vett el, valamint második felesége, Nádasdy Krisztina, akivel 1661-ben kelt egybe. Wideman képe 1651-ben készült és kamarásként említi, amely címet 1625-től viselte (1.14. kép).

²⁸ WIDEMAN 1646.

²⁹ WIDEMAN 1652.

1.12. kép. Draskovich János portréja Elias Wideman albumában

Forrás: WIDEMAN 1652

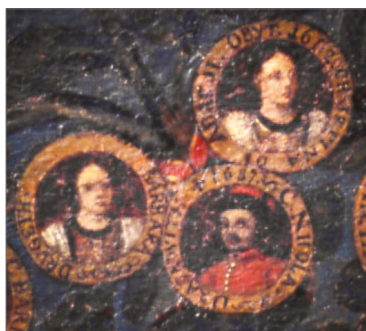
Figyelmet érdemel Draskovich Johanna képe C JOANNA DRASKOVITH körirattal, ugyanis róla most is láthatunk a trakostyáni várban egy 1650-ben készült portrét (1.17. kép). A két kép hasonlósága alapján feltételezhető, hogy Wideman metszete lehetett a mintája a családfán látható arcképnek (1.15–1.17. kép).

A családfa festője nagy valószínűséggel a 17. században élt családtagokról is a trakostyáni kastély családi képtárának portréi alapján készítette az arcképeket. Draskovich Györgyről valószínűleg győri püspöki kinevezéséhez kapcsolódóan készülhetett festmény. Draskovich Jánost és Thurzó Borbálát házasságuk alkalmából örökíthették meg a családi képtár számára. Draskovich Miklós vonásai a Wideman-arcképre hasonlítanak, de néhány évvel korábban készülhetett a mintául használt portré. Ezeket összevetve más egykorú ábrázolásokkal nem tűnik túlzásnak azt kijelenteni, hogy a családfa festője gyakorlott művész volt. A személyek vonásai felismerhetők, azonosíthatók, és még életkori becslésre is lehetőséget adnak.

Zrínyi Miklós szorosabb kapcsolata a Draskovich családdal 1646 februárjában kezdődött, amikor feleségül vette Draskovich Mária Euzébiát. A családfán C NICOLAUS A ZRYN BANUS CROATIA 1664. felirattal szerepel az arcképe. Zrínyi Miklós

1.13. kép. Thurzó Borbála portréja
 Forrás: Nemzeti Portrétár [b]

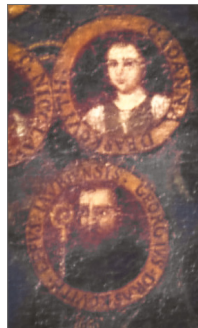
1.14. kép. Draskovich Miklós portréja a családfán
 és Elias Wideman albumában

Forrás: balra Davor Ivkovic felvételének részlete,
 jobbra WIDEMAN 1652

1.15. kép. Draskovich György (1599–1650) portréjának körirata: GEORGIUS DRASKOVITH EPPUS IAVRIENSIS; amely egyértelműen győri püspökként nevezi meg. Ezt a címet 1635-től viselte. Wideman albumának portréja 1649-ben készült, amely idősebben ábrázolja, mint a családfa arcképe.

Forrás: WIDEMAN 1652

1.16. kép. Draskovich György és Draskovich Johanna portréja a családfán

Forrás: Davor Ivkovic felvételének részlete

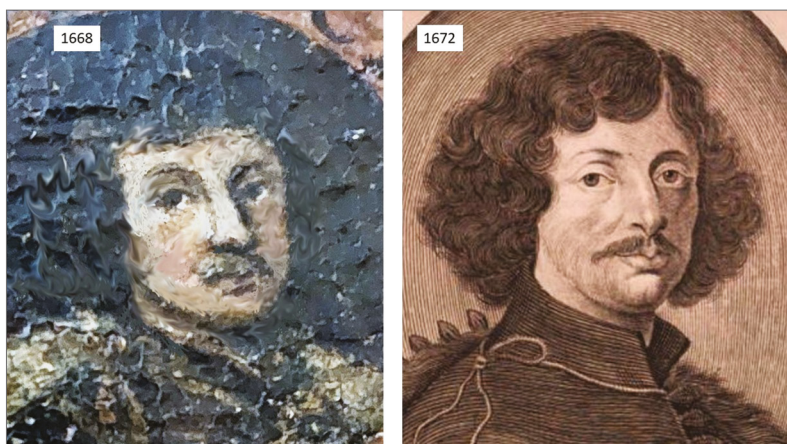
1.17. kép. Draskovich Johanna portréja a trakostyáni várban

Forrás: Nemzeti Portrétár [a]

portréja Wideman mindkét albumában helyet kapott. Az első metszet 1646-ban készült és ifjú embert ábrázol, aki dús göndör fürtjeit süveg alá rejtí. Arca telt, markáns sashorra alatt bajuszka látszik. A második kötet 1652-ben készült Zrínyi-képen megtört, szenvedő ember arca látható (1.18. kép). Valószínűleg felesége hirtelen halála és a gyász nyomait viseli. A trakostyáni vár egész alakos Zrínyije erős testalkatú, telt arcú, de már nem fiatal. Szigorú vonásai az 1652-es arcképhez állnak közelebb. A családfa portréja a két Wideman-portré közötti időszakba helyezhető. A mintául vett arckép 1648 körül, a házasságkötés után készült. Nagy valószínűséggel ez a kép köszön vissza a *Theatrum Europeum* IX. kötetének 1672-es kiadásában³⁰ (1.19. kép). A családfa szereplő Zrínyi-kép jól felismerhetően őrzí a költő és hadtudós vonásait.

A családfa Zrínyi képe alatt láthatjuk első felesége, Draskovich Mária Euzébia portróját, C E _SEB DRASKOVITH 1651. körirattal (1.20. kép). Valószínűleg a festmény sérülése vagy későbbi nem szakszerű javítása miatt hiányoznak betűk. Ez a

³⁰ MEYER 1672: 966–967.

1.18. kép. Zrínyi Miklós képe a családfán
és a Theatrum Europeaumban

Forrás: MEYER 1672: 966–967 alapján
készítette a szerző

1.19. kép. A Theatrum Europeaum Zrínyi-képének
helye a Zrínyi-portrék időrendjében

Forrás: MEYER 1672: 966–967 alapján készítette a szerző

1.20. kép. Zrínyi Miklós és Draskovich Mária Euzébia portréja a családfán

Forrás: Davor Ivkovic felvételének részletei

kép is a házasságkötés időszakában készült, amikor Euzébia még csak 16 éves volt. Kanyaró Ferenc tanulmányában Zrínyi versei alapján megpróbálta leírni Euzébiát.

„Zrínyi ecsetje nyomán e néhány fennmaradt költeményben is élénkebben lép szemünk elébe, mint akár a Petőfi ragyogó színei mellett a Szendrey Júlia tündéri alakja. Hófehér kegyes arcával (A vadász: 19; Violához: 30–33; Ariánna sírása: 21), hófehér arcán a fiatalság, a szemérem, az épvér és egészség rózsáival (A vadász: 21; Orph keserve: 6), szép fekete szemeivel (A vad. 7. 12; Violához: 24; Orph. kes. 6. 21.), szépen szóló kláris szájával (Orph. kes. 6.) és csodaszép aranyzóke hajával (A vad. 21; Viol. 15; Arián. sir. 16. 21; Orph. kes. 6. 21.) törül metszett classikus szépség lehetett, a minő hajdanán egy Petrarcát, vagy még régebb Horatiust, avagy Homért szerelmi dalra lelkesíthetett.”³¹

A családfa képén Euzébia arcán nem látunk feltűnő karakteres jegyeket, de a hangsúlyos szemöldökív, a hosszú és egyenes orrnyereg, a keskeny száj és a viszonylag nagy barna szemek szép arcot sejtetnek. Sajnos az eredeti portrét, amelyről a családfa festője dolgozott, jelenleg nem ismerjük. Ennek ellenére a családfa arcképe összevethető a *Syrena*-kötet címlapján szereplő fésülködő sellő arcával. Elfogultság nélkül állítható, hogy a fontosabb vonások nagymértékben

³¹ KANYARÓ 1885: 93.

1.21. kép. Draskovich Mária Euzébia képe a családfán
és a Syrena-kötet fésülködő sellője

Forrás: Davor Ivkovic felvételének felhasználásával
készítette a szerző

hasznolók, és megerősítik a feltételezést, hogy az Adriai-tenger szirénje Draskovich Mária Euzébia, aki a fésülködő sellő képében ott szerepel Zrínyi Miklós verseskötetének címlapján (1.21. kép).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- APULEIUS (1959): *Az aranyszámár*. Ford. Révay József. Budapest: Magvető.
- B. THOMAS Edit (1968): Aranygyűrű, Isis-Sothis ábrázolással a Magyar Nemzeti Múzeumban. *Antik Tanulmányok*, 15(2), 246–252.
- B. THOMAS Edit (1970): Római kori istenvilág Pannóniában. Keleti kultuszok a tartományban. *Világosság*, 14(8–9), 551–558.
- BARKÓCZY Péter et al. (2012): Zrínyi-Újvár 1664. évi ostromából származó vas- és ólomlövedékek anyagszerkezeti vizsgálatai. *Hadtörténelmi Közlemények*, (4), 1139–1148.
- BENE Sándor (2015): Constantinus és Victoria. Zrínyi Miklós első házasságának története. In FODOR Pál – SOKSEVITS Dénes (szerk.): *A horvát–magyar együttélés fordulópontjai. Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra. / Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara. Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura*. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet – Horvát Történettudományi Intézet, 618–629.
- BENE Sándor (2020): A harmadik szirén. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 124(6), 699–722.
- CARTER, Tim (2002): *Monteverdi's Musical Theatre*. New Haven, CT – London: Yale University Press.

- CARTER, Tim (2017): Túl a drámán: Monteverdi, Marino és a hatodik madrigálkötet (1614) – 1. rész (ford. Malina János). *Magyar Zene*, 55(4), 365–392.
- KANYARÓ Ferenc (1885): Zrínyi szerelme. *Figyelő*, 19, 81–95.
- KIRÁLY György (1920): Zrínyi és a reneszánsz. *Nyugat*, 1920/11–12, 550–556.
- KLANICZAY Tibor szerk. (1991): *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*. Budapest: Argumentum–Zrínyi. Online: <https://mek.oszk.hu/14800/14811/14811.pdf>
- KNAPP Éva (2017): Zrínyi Miklós Adriaí tengernek Syrenaia (Bécs, 1651) – a díszcímlap könyvészeti, ikonográfiai és irodalmi értelmezéséhez. *Könyvtári Figyelő*, 27[63](2), 266–271.
- KOVÁCS Sándor Iván (1983): Zrínyi metamorfózisa: Az „Arianna sirása”. *Új írás*, 23(10), 54–64.
- KRZNAR, Siniša (2007): *Trakošćan: burg-museum*. Trakošćan: Dvor Trakošćan.
- MANDUŠIĆ, Iva (2020): *Povijest obitelji Drašković u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća*. Doktori disszertáció. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Online: <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A1593/datastream/PDF/view>
- MARGALITS Ede (1897): Zrínyi Péter és Frangepán Katalin. *Katolikus Szemle*, 11(5), 809–846.
- MARKÓ Árpád szerk. (1939): *Gróf Zrínyi Miklós prózai munkái*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.
- MAURIKIOSZ (2022): *Sztratégikon*. Ford. Kató Péter, Kákóczi Balázs. Budapest: Ludovika.
- MEYER, Martin (1672): *Theatrum Europeum IX*. Frankfurt am Main: Matthäus Merian. Online: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bvb:384-ubao00244-1>
- NAGY Levente (2018): Címlapmetszet és ambivalencia a horvát és a magyar Syrena-kötetben. *Irodalomismeret*, 2018/2, 4–20.
- Nemzeti Portrétár [a]: *Draskovich Johanna-Júlia*. Online: <https://npg.hu/portreadatbazis/draskovich-johanna-julia-1320/>
- Nemzeti Portrétár [b]: *Thurzó Barbara*. Online: <https://npg.hu/portreadatbazis/thurzo-barbara-1327/>
- ONDRÉK, József – PADÁNYI, József (2022): Miklós Zrínyi's Efforts in Strengthening the Military Defenses of Međimurje, Hungary. *International Journal of Historical Archeology*, 2022. december 5., 1–25.
- ROLLENHAGEN, Gabriel (1611): *Nucleus emblematum selectissimorum...* Arnheim: Iansonius. Online: <https://archive.org/details/nucleusemblematuoorolle/page/n7/mode/2up>
- SIRI, Vittorio (1647): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi II*. Casale: Cristoforo della Casa. Online: https://google.hu/books/edition/Il_Mercurio_Overo_Historia_De_correnti_t/4xNDAAAAcAAJ?hl=hu&gbpv=1&dq=Il+Mercurio+overo+historia+de+correnti+tempi&printsec=frontcover
- SIRI, Vittorio (1652): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi III*. Lyon: Gio. Ant. Huguetan – Marc' Ant. Rauaud. Online: https://google.hu/books/edition/Del_Mercurio_Overo_Historia_De_Correnti/FDM_AAAAcAAJ?hl=hu&gbpv=1&dq=Il+Mercurio+overo+historia+de+correnti+tempi&printsec=frontcover
- SIRI, Vittorio (1655): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi IV*. Casale: Giorgio del Monte. Online: https://google.hu/books/edition/Il_Mercurio_ovvero_historia_dei_correnti/exB_eSRCzucC?hl=hu&gbpv=1&dq=mercurio+historia&printsec=frontcover
- SIRI, Vittorio (1670): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi XI*. Paris: Andrea Cramoisy. Online: https://google.hu/books/edition/Il_Mercurio_overo_historia_de_Correnti_t/

- SKjqvIEHziwC?hl=hu&gbpv=1&dq=Il+Mercurio+overo+historia+de+correnti+tempi&printsec=frontcover
- SIRI, Vittorio (1674): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi XIII*. Paris: Sebastiano Mabre-Cramoisy. Online: https://google.hu/books/edition/Il_Mercurio_Overo_Historia_De_correnti_t/LMRCAAAAcAAJ?hl=hu&gbpv=1&dq=Il+Mercurio+overo+historia+de+correnti+tempi&printsec=frontcover
- SIRI, Vittorio (1682): *Il Mercurio overo historia de' correnti tempi XIV*. Firenze: Ipolito della Naue. Online: https://google.hu/books/edition/Il_Mercurio_ouero_historia_de_correnti_t/UcRCAAAAcAAJ?hl=hu&gbpv=1&dq=Il+Mercurio+overo+historia+de+correnti+tempi&printsec=frontcover
- VÉGH Ferenc (2020): A „Magyar Márs” árnyékában? Az ismeretlen Zrínyi Péter. *Hadtörténelmi Közlemények*, 133(4), 805–826.
- WIDEMAN, Elias (1646): *Comitium gloriae centum qua sanguine qua virtute illustrium heroum iconibus instructum...* Augsburg: [k. n.]. Online: https://books.google.hu/books?id=Ts_PmgEACAAJ&hl=hu&source=gbs_navlinks_s
- WIDEMAN, Elias (1652): *Comitium gloriae centum qua sanguine qua virtute illustrium heroum, iconibus instructum et excel.mo ac illustrissimo...* Wien: [k. n.]. Online: https://books.google.hu/books?id=YohmAAAAcAAJ&hl=hu&source=gbs_navlinks_s
- ZRINSZKI Petar (1660): *Adrianszkoga mora syrena*. Venecija: Stampana u Beneczih. Online: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=10699>
- ZRÍNYI Miklós (1651): *Adriai tengernek Syrenaia*. Bécs: Kosmerovi Máte Császár ő Felsége Könyvnyomtatója. Online: https://google.hu/books/edition/_/5MJWAAAAcAAJ?hl=hu&gbpv=1